08 2005

# Slobodna saradnja

**Christoph Spehr**

*Deo intervjua, dužina trajanja:*
*32 min, snimljeno u Bremenu, Nemačka, 2003.*

Politička utopija nije ništa što bi u moderno ili postmoderno doba bilo zastarelo, ništa što bismo danas odbacili, ali naravno da postoje neke stvari, neki aspekti koji moraju biti drugačiji. Politička utopija, utopijsko razmišljanje, se danas mora razlikovati od većine drugih stvari koje su nam poznate kao političke utopije. Mislim da je najbitnije to da ona mora biti nepropisana. Većina utopijskog razmišljanja propisuje, diktira ljudima šta da misle. Ideja koja leži iza svega je da ako postavite odgovarajuća pravila, društvo će dobro funkcionisati. Ali ta pravila se, naravno, moraju poštovati. To je kao kavez koji je napravio autor utopije, u koji stavite ljude i oni moraju poštovati pravila i onda će sve funkcionisati. To je, mislim , nešto što danas nije prihvatljivo i što nikada ne može biti slobodna utopija. Znači, morate izgraditi sopstvenu utopiju na činjenici da ljudi rade ono što hoće, ne možete im nametati svoje ideje o tome šta je ispravno, dobro ili loše, ne možete odbaciti neke želje, neke radnje kao pogrešne - to je ono što treba da uradite. Mislim da je to veoma važno.

Takođe mislim da je neophodno da utopističko razmišljanje ne bude elitističko u smislu da postoji elita koja ima pravu svest, znanje; grupa onih koji donose odluke ili naučnici koji drugima

mogu definisati o čemu se zapravo radi, već morate izgraditi utopiju na ravnopravnoj zajednici, gde nije bitno to šta su ljudi čitali i sa kojim su teorijama upoznati. Jeste, to mora funkcionisati sa različitim ljudima i oni moraju imati mogućnost učestvovanja na jednakoj osnovi. Ne bi trebalo da budu isključeni, pristup ovoj utopiji ne bi trebalo da je uslovljen pitanjem odakle ljudi, tj. odakle osoba dolazi.

Takođe mislim da političke utopije danas više ne mogu biti hijerarhijske. Ovim ne želim da naglasim smisao hijerarhije i organizacije, već hijerarhiju između glavnih i sporednih stvari, društvenih oblasti koja se vide kao važne i ostalih koje nisu tako važne - što je tipično za klasične utopije. U stvari, poznat nam je velik broj utopijskih razmišljanja koja kažu: "Suština poslovanja, tj. ono što mi nazivamo ekonomijom, je ono što se pomoću velikih poslova i radi. Način proizvodnje alata, i svi ostali aspekti kao što su odgajanje dece ili bavljenje kreativnim poslom, dok su zajedničko delanje na skroman i odgovarajući način manje bitne stvari i moraju podleći pravilima ostalih. Mislim da je to nedopustivo - jer se uvek kombinuje sa hijerarhijom između različitih ljudi koji rade različite stvari u takvim utopijskim društvima - i jasan primer nejednakosti. Tako da se može reći da je utopiju potrebno vratiti u kuhinju. Ona mora tamo funkcionisati i pravila kuhinje moraju biti pravila većih korporacija - nikako obrnuto. Sve što ljudi rade zajedno je jedna vrsta saradnje jer dele posao, koriste posao i iskustvo i telesno prisustvo drugih - takođe i istorijsko na indirektne i direktne načine. I pored toga što postoje dva extrema, slobodna saradnja i saradnja na koju ste primorani, ono za šta znamo da se dešava u većini društava je saradnja pod prinudom.

Postoje tri aspekta koja se moraju uzeti u obzir ako želite da gradite slobodnu saradnju. Prvi je da sva pravila u ovoj saradnji, svako može dovesti pod znak pitanja, ne postoje sveta pravila koja ljudi ne

mogu preispitivati ili odbaciti ili oko njih pregovarati i pogađati se - što ne važi za većinu načina saradnje i organizacionih modela za koje znamo.

Drugi aspekt koji mora biti garantovan kada je reč o slobodnoj saradnji je to da ljudi mogu dovesti u pitanje i izmeniti ta pravila koristeći ovu primarnu materijalnu silu odbijanja da sarađuju, uskraćujući svoju saradnju, uskraćujući ono što rade da bi saradnja opstala, praveći zahteve pod kojima žele da sarađuju ili napuštajuću saradnju. Mora im biti zagarantovano pravo, isto kao i svima u okviru saradnje, da koriste ove mere kako bi uticali na pravila,. Treći aspekat - koji je važan zbog toga što bi se bez njega sve svelo na ucenu manje moćnih od strane moćnijih - je taj da bi cena odbijanja saradnje, to kolika je cena ograničenja svoje saradnje, ili prekida saradnja, trebalo da bude...ne baš jednaka...ali barem slična za sve učesnike u saradnji, i da se može priuštiti. To znači da je moguće izvesti, da nije nemoguće, da saradnja na ovakav način nije čisto egzistencijalno pitanje.

Ako se ova tri uslova garantuju, saradnja je slobodna ili takva može postati jer svi mogu preispitati i menjati pravila, pregovarati o njima koristeći svoju snagu da ograniče ono što ulažu u saradnju, ili napuštajući saradnju i tražeći način da sarađuju sa drugim ljudima ili grupama. Ideja je reći da ovaj treći aspekt, cena, što ne mora biti samo novac, cena prekida ili ograničavanja saradnje - prilagođavanje i činjenje ove cene prihvatljivom za sve učesnike je suština principa levičarske politike, ona prilagođava pravila tako da svi učesnici podjednako utiču na kreiranje pravila jer je cena odustajanja ili ograničavanja saradnje ista za sve.

Dobar primer slobodne saradnje je način na koji su delovale žene iz Zapatističkog pokreta, u fazi kada je pokret nastao, prilikom donošenja odluka kako i kada se boriti protiv vlade Meksika, i

odluke kada koristiti čak i vojnu silu. Sudeći po izveštajima, postojala je skupština žena koje su bile deo pokreta i jasno su dale do znanja da postoje izvesni uslovi pod kojima će one učestvovati u borbi i koje su one želele da ostvare: pitanje prezentacije unutar pokreta, priznavanje ženskih prava od strane pokreta. Ako se ti uslovi realizuju, one bi mogle učestvovati, u suprotnom bi njihov odgovor bio 'ne'. Mislim da je to bio dobar primer, jer upravo je to ono što je išlo naopako u velikom broju nacionalnih i kolonijalnih oslobodilačkih pokreta koje znamo, forma je bila osnovno pitanje... treba da se borite protiv kolonijalnog sistema, i svi treba da se priključe toj borbi, a ostala pitanja će se postavljati kasnije - što naravno ne funkcioniše, jer je cela poenta u tome da se na samom početku krene sa najbazičnijim pregovorima. I one su koristile svoju moć tj. koristile su mogućnost da odbiju priključenje pokretu, jer su postavile uslove za svoju saradnju i to su uradile bazirano na njihovoj snazi kao grupe. Nisu imale potrebu da se infiltriraju u formalnu bazu onih koji donose odluke u Zapatističkom pokretu, te strukture funkcionišu nezavisno od toga kako su organizovane. Došle su zajedno kao grupa i rekle: Priključićemo se pokretu samo ako... ili, nećemo se priključiti ako....itd. I to je takođe tipično jer nije neophodno da svi razumeju njihove motive ili razloge i isto tako nije neophodno da im ih one objašnjavaju. Radi se samo o pregovorima i odluci koja se može doneti. Mislim da je to veoma važno za slobodnu saradnju i njenu primarnu snagu, jer je to veoma blizu tačke u kojoj se ova sila gubi u većini sistema formalne prezentacije, formalnog donošenja odluka - dosta toga se isključuje jer ne odgovara kao sistem. U navedenom primeru ova snaga je zaista i iskorišćena.

Ako pokušamo da se približimo konceptu slobodne saradnje, ako se zapitamo kakva vrsta politike proističe iz takvog koncepta, mislim da je neophodno dati neku vrstu pregleda instrumenata koji se

koriste u prinudnoj saradnji, koji nivo sile postoji u društvu i šta je potrebno svakoj grupi koja želi da se oslobodi i bori protiv toga. Ako to uradimo, videćemo da su se različiti društveni pokreti fokusirali na raličite aspekte saradnje pod prinudom, u čemu je u stvari i kontradikcija među njima. Nisu sve ove kontradiktornosti neophodne; velik broj njih se može objasniti različitim istorijskim kontekstom i drugačijom situacijom.

Mislim da je sa jedne strane korisno razjasniti da se sila može primenjivati na različitim nivoima, recimo na pet različitih nivoa koji sežu od direktne, meterijalne sile, brutalne sile, da tako kažem, do različitih oblika ekonomske sile koje koriste zavisnost, do različitih oblika kontrole i do mnogo čistijih društvenih formi kao što je diskriminacija, za koju je dovoljna samo posebna vrsta ponašanja ljudi u grupi, ništa drastičnije od toga.

Postoji nivo koji je u vezi sa kontrolom javnosti, kontrolom toga ko može da govori i da se čuje u društvu, a postoji i nivo koji ima veze sa vrstama zavisnosti uopšte, jer što više zavisite od saradnje, manje ste slobodni u svom delovanju protiv nje.

Postoje različiti vidovi prinude i sa druge strane, od toga možete napraviti neku vrstu matriksa. Postoje određeni koraci koje svaki pojedinac ili svaka grupa koja želi da se oslobodi mora da preduzme. Prvo, morate da uklonite instrumente dominacije, morate napustiti ideju da ih koristite za viši cilj. Zauzimanje trvđavica pa stremljenje ka višim ciljevima i boljoj politici - ne, morate pokoriti te instrumente sile, morate pronaći alternativne načine za saradnju i pregovore, druge načine u okviru društvenog koji...Ja koristim termin 'politika odnosa' jer se on koristi u diskusijama o feminizmu u italiji. Možete reći i da morate pronaći alternativne vidove socijalizacije, morate razviti nove društvene sposobnosti, koje ne posedujemo ili koje gubimo u našim društvenim sistemima jer

nismo obučeni da međusobno pregovaramo. Takođe morate razviti modele sticanja nezavisnosti, modele izražavanja i kritičkog izražavanja, modele ponovnog polaganja prava na javni prostor. Ako uradite sve ovo onda ćete dobiti neku vrstu matriksa i tada ćete videti da koncept politike slobodne saradnje nije nešto što neko izmisli kao obrazac, već je to nešto što je izvedeno iz onoga što se dešavalo u društvenim pokretima u XX i XXI veku.

Veoma je važno da koncept slobodne saradnje ne diktira posebne načine struktuiranja društava na bilo kojem od nivoa društvenog. To je samo način na koji se donose odluke i uvek će omogućiti kreiranje pravila koje dopušta grupama ili pojedincima da donose odluke koje nisu donete od strane svih članova ove grupe. Takođe omogućuje grupi da kaže: mi želimo posebno pravilo, koje nam je neophodno u ovom trenutku, što ne mora biti konačna ideja dugoročno gledano, ali možemo to odbrati sve dok postoje garancije da ćemo to moći poništiti. Mislim da je ovo važno jer omogućava grupama, pokretima i velikim zajednicama da uče, eksperimentišu, prilagođavaju modele svog funkcionisanja problemima sa kojima se suočavaju.

Imamo običaj da smo veoma kritični prema drugim zajednicama ističući aspekte koji su, na prvi pogled, u suprotnosti sa pojmom slobode i jednakosti. Kažemo, ovaj slobodilački pokret u svojoj borbi ima neku vrstu vojne hijerarhije, ali mislim da to nije suština. Suština je u sledećem: za ove grupe je moguće da poništе tu odluku, a je li to odluka koja je doneta pod uslovima jednakosti i njihove slobodne volje, od strane učesnika, jer je bila neophodna u toj borbi, ili se stiglo do tačke kada nema povratka zbog novonastalih nejednakosti, što je oglavnom slučaj u velikom broju primera, to je drugo pitanje. Mislim da je, na ovaj način, moguće dovoditi u pitanje ono što druge zajednice rade, ali to ne znači da ja mogu govoriti u njihovo ime i odlučiti šta je dobro za njih sada. Ali

mogu istaći probleme i načine razvoja koje uočavam i istaći gde zaista više ne postoji mogućnost slobodnog i jednakog donošenja odluka i saradnje.

Interesantno pitanje koje se često postavlja je sledeće: Šta slobodna saradnja zapravo znači kao vrsta ekonomskog koncepta? Da li je moguće voditi poslovnu saradnju kao slobodnu saradnju? Šta to znači i kako to izgleda? Zar to nije nemoguće, jer se preduzeće ne može podeliti ako se zaposleni ne slažu sa budućim pravcem kretanja preduzeća, i zar to ne uvodi elemenat nestabilnosti u ceo sistem? Zar ne treba to da odbacimo? Zar nije slobodna saradnja bazirana na preduslovu da svi imaju za hranu i pristojan život, a ovo je garantovano onim što ekonomski proces čini, i ono samo ne podleže slobodnoj saradnji.

Mislim da je ovo veoma važno pitanje jer se preduzećima može upravljati pomoću modela slobodne saradnje. A opet, znamo za ovakve primere iz različitih društvenih projekata koji su se bavili novcem, proizvodnjom, a kojima je rukovođeno po principu slobodne saradnje, gde su ljudi pregovarali, dogovarali se ili se razilazili ukoliko se više nisu slagali, i tražili načine kako da sarađuju na jednak i pravedan način. Takođe imamo i primere iz takozvanog trećeg sektora, gde grupe barataju javnim novcem i javnim kapitalom, koji im je dat kako bi došli do posebnih rezultata, ali nisu uslovljeni načinom na koji će to postići. Mislim da imamo ove primere i da je jasno da je to nešto što će promeniti strukturu unutar preduzeća i to radikalno, jer ako primenite koncept postaje jasno da postoji dosta toga što je potrebno uraditi u svakoj udruženoj ekonomskoj organizaciji. To odbacuje mogućnost postojanja ljudi koji poseduju specijalno znanje i bez kojih se ništa ne može uraditi, na primer. To takođe treba da podrazumeva procese distribucije znanja i sposobnosti. Takođe je potrebno i okruženje u kojem je ljudima omogućeno da odustanu i napuste

saradnju zbog drugih mogućnosti koje im se pružaju - što znači da oni imaju zagarantovan svoj model materijalne egzistencije, a on ne zavisi od njhovog posla tamo. To znači da su javne investicije izvedene na takav način da ne postoji samo jedna struktura gde ja sa svojim profesionalnim znanjem mogu raditi, već mogu birati strukturu, što garantuje da ja mogu od celine uzeti ono što mi pripada - što je naravno, radikalno pitanje, ali je apsolutno neophodno. Ne vidim zašto ne bi bilo moguće da se preduzeća cepaju ako postoje nesuglasice o budućem pravcu rada. To već danas možemo videti: velik kapital se cepa na manje delove, celina se rekombinuje, sve se ovo dešava i to nam deluje sasvim normalno, a ipak ne možemo da zamislimo ljude koji tamo rade i sarađuju, kako sve to sami rade.

Mislim da postoji još jedan važan aspekt ako već pominjete preduzeće kao oblik slobodne saradnje, potrebni su nam načini za uključivanje ljudi van preduzeća. To je bila slaba tačka čak i u nekim eksperimentima unutar socijalističkih država koje su se približile modelu slobodne saradnje - kao ideja o radničkoj demokratiji unutar preduzeća - ali su isključivale sve ljude koji su bili spolja. Tako da moramo osigurati da njihov oblik saradnje - jer on omogućava preduzeću da radi svoju stvar - bude predstavljen na pravi način. Mislim da će nam biti potrebno dosta praktičnog iskustva za tako nešto. Takođe nam je potreban i pregled istorijskih eksprimenata što do danas nije učinjeno. Mislim da je to od velikog značaja jer pitanje kako baratati sa ekonomskom moći je, naravno, srž toga kako se nositi sa društvenom moći uopšte.

Važno pitanje koje ima veze sa implementacijom slobodne saradnje u današnjem svetu je, naravno, pitanje vlasništva. Za ovo je neophodno naglasiti ideju da je svo vlasništvo ili društveni kapital nešto što je bazirano na zajedničkom radu, naravno, čak ne ni samo na radu ljudi koji su danas živi, već je to nešto što je kapitalizovano

aktivnostima, radom, razmišljanjima ljudi u prošlosti, velikog broja ljudi i njihovih života. Tako da ova vrsta kapitala, sa kojom smo povezani u obliku, recimo, tehničkog ili društvenog znanja, u smislu industrijskog kapitala, intelektualnog kapitala, što je danas veoma važno, je nešto što ne može pripadati samo malom broju ljudi, samo zato što su predsednici kompanija - to je prosto smešno. S druge strane svojina, pristup kapitalu je nešto što je neophodno svim ljudima. Tvrditi svoje pravo nad delom svojine na svetu nije ništa čega bi se trebalo stideti, jer nam je potreban rad drugih ljudi, potreban nam je pristup kapitalu da bismo mogli raditi, preživeti. Zbog toga nije razumno reći da uopšte ne postoje nikakve vrste svojine. Mislim da nije razumno reći ni da bi smo trebali da imamo društvo ili zajednicu gde svi rade šta im se sviđa i uzimaju šta im treba. Znači pravila koja regulišu pristup svojini su neophodna, i mislim da to uključuje potrebu prenosa svojine i distribuciju svojine na ujednačeniji način nego što je to danas. Mora biti jasno da je to proces koji ima neophodne korake, pošto mi možemo priznati da svojina nije uvek nešto što se može iseći na male kriške i distribuirati. Ovo je znači proces preoblikovanja svojine u društvu, redistribucije.

Važno ptanje koje se mora danas postaviti je mobilnost kapitala. To je upravo suprotno ovoj ideji slobodne saradnje da, ako postoji podela, ako ljudi više ne žele da sarađuju ili im se ideje o tome kako bi saradnja trebalo da izgleda razlikuju, onda bi cena podele, preoblikovanja saradnje trebalo da bude jednaka. Ovo je upravo suprotno onome šta veliki korporativni kapital čini danas, jer on tvrdi da je moguće uzeti sve što se sa njim kreće i preneti na drugo mesto gde bi ljudi možda mogli biti mnogo poslušniji. To je nešto što se mora ograničiti, inače neće biti moguće razviti oblike redistribucije znanja, menjanja pravila uopšte.

Kapitalistička tržišta imaju neke aspekte koji ne mogu biti preneseni u slobodnu saradnju. Na primer, nije prihvatljivo da što je uspešniji jedan činilac tržišta, to se više može isključiti svaki drugi činilac. Jasno je da na kapitalističkom tržištu osnovni aspekt nadmetanja nije biti bolji ili imati bolje ideje, već primenjivati više sile prema drugima da bi proizvodnja bila jeftina. Naravno, ovo ne može biti element tržišta u slobodnoj saradnji.

Situacija nije takva da ne znamo alternative, ili da ne postoji kontradiktornost ili kontra-pokret većini oblika neslobode i nejednakosti. Problem je u tome što oni ne podržavju jedni druge na pravi način, u tome što su pokreti veoma specifični u svojoj kulturološkoj postavci i isključuju velik broj ljudi. Ovo još uvek važi, i ja mislim da ono što je najhitnije jeste proces boljeg i dubljeg razumevanja između različitih pokreta, proces kulturnog otvaranja, i novih veza između svakodnevnog života i svakodnevnih oblika saradnje, otpora, alternativne saradnje i onoga što obično smatramo velikim političkim pitanjima.
Nema stvarne promene društva i njegovih struktura bez preduzimanja mera - ali ove mere moraju biti reforme u tom smislu da, ne bi trebalo da koriste samo društvene pokrete već i institucije. Ne možemo se rešiti svih institucija, moramo postaviti neka dostignuća u vidu zakona, jer je to način na koji se vodi deo borbe. Ovde ste uvek u opasnosti da ne vidite da je ovo samo deo borbe o kojem treba da mislite (na utopijski način), o pravcu kojim idete. Put do utopijskog društva se ne dobija premošćujuću različitim reformama različite stavke, potrebna je i neka vrsta pravca, što ne mora biti prava istina, ali je dobijena pregovorima između emancipatorskih pokreta. Mislim da danas u svetu postoji velik broj ideja koje su bliske konceptu slobodne saradnje i o kojima se može povesti interesantna diskusija. Ta diskusija je esencijalna, jer ta

vrsta dijaloga između različitih ideja, ljudi, grupa je neophodna da bi se izgradile koalicije, a to je ono što nam danas treba.

*Prevod: kuda.org*